

Barn i familjer med missbruksproblem

En kvalitativ studie om daghemmets roll när ett barn kommer från en familj med missbruksproblem

Emma Ålgars

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	2647
Författare:	Emma Ålgars
Arbetets namn:	Barn i familjer med missbruksproblem. En kvalitativ studie om daghemmets roll när ett barn kommer från en familj med missbruksproblem
Handledare (Arcada):	Ingmar Sigfrids
Uppdragsgivare:	
<p>Ämnesområdet och temat för mitt arbete är barn i familjer med missbruksproblem. Syftet med min studie är att förstå vad det som barn innebär att leva i en familj med missbruksproblem och att se vilka konsekvenser det har för barnet. Jag vill även få reda på vad man på daghem kan göra för att stöda barn samt deras föräldrar i familjer med missbruksproblem. Mina tre frågeställningar för arbetet är; Hur ser barnets situation ut i en familj med missbruksproblem? Hur kan man på daghem identifiera och bemöta barn i familjer med missbruksproblem? Hur kan man på daghem hjälpa och stöda barnen samt deras föräldrar? Undersökningen är kvalitativ. Som insamlingsmetod valde jag intervju. Intervjuerna var halvstrukturerade och indelade i olika teman. Jag använde en intervjuguide. Intervjuerna gjordes enskilt och var frivilliga för informanterna. Som informanter till arbetet valde jag föreståndare och barnträdgårdslärare på olika svenskspråkiga daghem i Helsingfors. Informanterna valdes genom utlottning. Under intervjun använde jag bandspelare men gjorde även anteckningar. Intervjuerna genomfördes på daghemmen. Som analysmetod valde jag att göra en innehållsanalys. Begrepp som ger stöd i arbetet är missbruk, delaktighet, fostringsgemenskap samt metoden ta till tals. Den teoretiska delen behandlar familjen och missbruksproblemet, familjehemligheten, missbrukets påverkan på föräldraskapet, barnets situation, barnets reaktioner samt barnets överlevnadsstrategier och roller. Resultaten från intervjuerna visade svårigheterna med att upptäcka missbruk i familjen. Man måste kunna se helheten, alltså själva missbruket men även barnets samt föräldrarnas beteende. Det kom även fram att man på daghemmen inte har någon egentlig plan för hur man ska gå tillväga. Något som är viktigt på daghemmen är teamarbete. Det poängterades även att man på daghemmen arbetar för barnets bästa i alla situationer.</p>	
Nyckelord:	Missbruk, familjer med missbruksproblem, barn i familjer med missbruksproblem.
Sidantal:	47
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	24.11.2010

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social Services
Identification number:	2647
Author:	Emma Ålgars
Title:	Children in families with abuse problems. A qualitative study of kindergartens role when a child comes from a family with abuse problems
Supervisor (Arcada):	Ingmar Sigfrids
Commissioned by:	
<p>This degree thesis studies children in families with abuse problems. The purpose with this study is to understand what it means for a child to live in a family with abuse problems and to see what consequences it has for the child. Another purpose with this study is to find out what to do in the kindergartens to support the children and their parents with abuse problems. The research questions are; What does the child's situation look like in a family with abuse problems? How can the kindergartens identify and meet the children in families with abuse problems? How can the kindergartens help and support the children and their parents? The study is qualitative. As data collection method I interviewed two managers of the kindergartens and two kindergarten teachers from different Swedish speaking kindergartens in Helsinki. The interviews were divided in different themes. I used an interview guide. I also recorded the interviews but also made notes. I chose the kindergartens by drawing. The interviews took place at the kindergartens. The interviews were done individually and were voluntary for the candidates. As analyze method I used content analysis. The theories that I deal with are; abuse problem, involvement, cooperation between the parents and the staff at the kindergartens and an method to discuss an difficult problem. The theoretical part in the study deals with the family and the abuse problem, the family secret, how the abuse problem affects parenthood, the situation for the child, the child's reaction and how the child survives in a family with abuse problems. The results from the study show the difficulties to identify abuse problems in families. You have to see the whole picture, which means the abuse itself but also the behavior of both the child and the parents. The result also shows that the kindergartens don't have an actual plan to deal with abuse problems in a family. Teamwork is an important thing in the kindergartens. It was also pointed out that the child's best was the most important thing in every situation.</p>	
Keywords:	Abuse problem, families with abuse problems, children in families with abuse problems
Number of pages:	48
Language:	Swedish
Date of acceptance:	24.11.2010

INNEHÅLL

1	INLEDNING	6
1.1	Bakgrund	6
1.2	Syfte och frågeställningar	7
1.3	Avgränsning	7
1.4	Urval av litteratur	8
1.5	Definitioner av begrepp	9
1.5.1	<i>Missbruk</i>	9
1.5.2	<i>Delaktighet</i>	10
1.5.3	<i>Fostringsgemenskap</i>	11
1.5.4	<i>Ta till tals</i>	11
2	Teoretisk referensram	13
2.1	Familjen och missbruksproblemet	13
2.1.1	<i>Familjehemligheten</i>	14
2.1.2	<i>Missbrukets påverkan på föräldraskapet</i>	15
2.2	Barnets situation	16
2.3	Barnets reaktioner	17
2.3.1	<i>Rädsla och sorg</i>	17
2.3.2	<i>Ilkska och mindervärdighetskänslor</i>	18
2.3.3	<i>Skam och skuldkänslor</i>	19
2.4	Barns överlevnadsstrategier	20
2.4.1	<i>Roller</i>	21
2.4.2	<i>Hjälten</i>	22
2.4.3	<i>Syndabocken</i>	22
2.4.4	<i>Tapetblomman</i>	23
2.4.5	<i>Clownen</i>	23
3	Metod	24
3.1	Genomförande	24
3.2	Analysmetod	26
3.3	Etiska aspekter	27
4	Resultatredovisning	28
5	Diskussion	33
7.1	Reflektioner	37
7.2	Undersökningens reliabilitet och validitet	38
7.3	Undersökningens utvecklingsmöjligheter	40

Källor	41
Bilagor	44
Bilaga 1 Informerat samtycke.....	44
Bilaga 2 Informationsblad åt daghemsföreståndaren.....	45
Bilaga 3 Informationsblad åt informanten.....	46
Bilaga 4 Ansökan om forskningslov	47
Bilaga 5 Intervjuguide	48

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Missbruksproblem i familjer blir allt vanligare. Det kan bero på att man bättre fått ögonen öppna för problemet och därför har missbruket blivit synligare och syns bättre än tidigare. En annan orsak kan vara att samhället ändras och ställer nya krav på familjerna. Ofta är missbruksproblemet inte heller det enda problemet som finns i familjen, utan där kan också finnas faktorer som missbruket bidragit till eller faktorer som i sin tur har bidragit till missbruket.

Eftersom barn spenderar en stor del av sin tid på daghemmet, kan det vara den första platsen där missbruk i familjen kommer fram. Därför är det viktigt att man på daghemmet har kunskap om hur man gör när det uppstår en sådan situation. En tanke med min undersökning är att ta reda på om daghemmen vet hur man ska göra när man upptäcker att det finns missbruksproblem i en familj.

En annan tanke med min undersökning är att ta reda på vad det innebär för ett barn att leva och växa upp i en familj med missbruksproblem. Det har gjorts ett antal undersökningar om hur en familj med missbruksproblem ser ut och hur de fungerar. Det har även gjorts undersökningar om hur barnets situation ser ut och vilka konsekvenser missbruket har för barnet. De flesta undersökningar baserar sig på berättelser av vuxna som vuxit upp i familjer med missbruksproblem.

Jag kommer att använda mig av den tidigare sammanställda teorin samt tidigare forskning för att få ihop material till min teoretiska del. Materialet till den empiriska delen samlas in genom intervjuer.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att förstå vad det som barn innebär att leva i en familj med missbruksproblem och att se vilka konsekvenser det har för barnet. Jag vill även få reda på vad man på daghem kan göra för att stöda barn samt deras föräldrar i familjer med missbruksproblem.

Mina frågeställningar är

1. Hur ser barnets situation ut i familjer med missbruksproblem?
2. Hur kan man på daghem identifiera och bemöta barn i familjer med missbruksproblem?
3. Hur kan man på daghem hjälpa och stöda barnen samt deras föräldrar?

1.3 Avgränsning

Undersökningen handlar om hur man på daghem kan vara som stöd för barn samt deras föräldrar i familjer med missbruksproblem. Därför var det självklart att avgränsa undersökningen till att göra intervjuer med personal på daghem eftersom de har den kunskap jag behövde. Jag valde att avgränsa mig till föreståndare samt barnträdgårdslärare med antingen barnträdgårdslärary- eller socionomutbildning.

Jag valde att inte intervjua barn eller föräldrar. Detta p.g.a. att jag upplevde att det kunde vara svårt att komma i kontakt med dem då problemet är dolt och ämnet känsligt. Jag

avgränsade mig till daghemspersonal för att få en så objektiv syn som möjligt på barnets situation.

Jag valde att fokusera mig på svenskspråkiga daghem i Helsingfors. Orsaken var att urvalet skulle ha blivit för stort om jag hade tagit med hela huvudstadsregionen samt de finskspråkiga daghemmen.

Jag valde även att inte skilja på alkoholmissbruk och narkotikamissbruk. Själva missbruket var inte relevant för min undersökning utan de konsekvenser som missbruket orsakar för barnet och den vardag barnet måste leva och växa upp i.

1.4 Urval av litteratur

Jag har sökt material och tidigare forskningar till den teoretiska delen från olika informationsställen. Främst har jag använt mig av Helsingfors stads bibliotek samt bibliotekets hemsida www.helmet.fi. Jag har även använt mig av Yrkeshögskolan Arcadas bibliotek samt bibliotekets hemsida, bl.a. Nellyportalen. Jag har även använt mig av olika sökmotorer på internet för att få fram olika hemsidor samt tidigare forskning. Sökmotorer som jag har använt mig av är www.google.fi samt www.altavista.fi. Jag använde mig av sökord så som familjer, missbruk, barn i familjer med missbruksproblem, föräldrars missbruk och missbrukets konsekvenser för barnet.

Det mesta materialet fanns på svenska och finska. Material på engelska fanns det mindre av, troligtvis p.g.a. att det mesta var översatt. Jag samlade på mig mycket material. Efter att ha läst och tittat igenom materialet valde jag ut sådant som jag tyckte var användbart för min studie. Jag valde nyare och lite äldre material. Trots att en del av materialet var äldre kändes det relevant för undersökningen. Det äldre materialet var alltså

jämförbart med nyare och modernare material. Efter att ha jämfört det äldre materialet med nyare material, valde jag ändå bort sådant som kändes föråldrat. Jag valde även att ta bort en del av materialet i litteraturen som jag inte tyckte var lämpligt för mitt arbete. Materialet jag valde svarade på det första syftet; hur ser barnets situation ut i en familj med missbruksproblem?

1.5 Definitioner av begrepp

Centrala begrepp för arbetet är missbruk, delaktighet, fostringsgemenskap samt metoden ta till tals.

1.5.1 Missbruk

Nationalencyklopedins ordbok definierar missbruk som ” en okontrollerad eller överdriven användning av något, vanligen alkohol, narkotika eller andra substanser med euforiserande effekter [...] I medicinsk mening talar man om missbruk när bruket fortsätter trots att det uppenbarligen vållar problem”. (Nationalencyklopedins ordbok. [www] Hämtat 21.3.2009)

Missbruk kan förklaras som något inlärt och något som man överdrivet använder. Det kan vara fråga om t.ex. alkohol, narkotika eller läkemedel. Överkonsumtion kan leda till medicinska, psykologiska och sociala skador (Bergström 2007 s. 10). Enligt Bengtsson & Gavelin (2004 s. 20-21) påverkar ett missbruk individen själv, individens livssituation samt familjen. De menar att bl.a. ärftlighet, skapandet av fysiskt beroende och sociala faktorer så som t.ex. arbetslöshet kan vara förklaringar till varför missbruk uppstår.

Att dra en gräns mellan användning och missbruk är svårt p.g.a. att konsumtionen gradvis ökar och de negativa följderna för alla som är inblandade så småningom förändras (Hansen 1997 s. 7). Även Holmberg (2003 s. 10) menar att missbruk av alkohol och narkotika gradvis utvecklas men nämner också att tunga droger kan orsaka beroende efter endast en användningsgång.

1.5.2 Delaktighet

Enligt ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) betyder begreppet delaktighet att man involveras i en situation som bedöms enligt individens upplevelse och samverkan. Delaktighet handlar alltså om att uppleva engagemang i särskilda situationer (Gustavsson 2004 s. 42-43). I ”Lasten osallisuushanke” förklarar man delaktighet på två sätt. Man jämför delaktighet med empowerment, som betyder att individen har förmåga att fungera som aktör. Man ser också delaktighet som deltagande, som är motsats till utestängning och ickedeltagande. Om individen är ickedelaktig har man som uppgift att försöka få individen att bli delaktig igen. (Piironen 2006 [www] Hämtat 10.5.2009)

Nordström (Gustavsson 2004 s. 206-207) nämner att delaktighet kan förknippas med aktivitet. Man blir delaktig genom att aktivt ta del och göra saker tillsammans. För att man ska uppleva delaktighet är det viktigt att man också upplever växelverkan med olika människor. Delaktighet sker på vissa förutsättningar. Larsson menar att delaktighet är en fråga om en rättighet i vissa situationer men hör också ihop med hur man vill skapa sin egen identitet. Delaktighet hör ihop med vissa sociala sammanhang, vissa former av aktiviteter samt med vissa relationer (Gustavsson 2004 s. 158, 171).

1.5.3 Fostringsgemenskap

Fostringsgemenskap handlar om föräldrarnas roll i småbarnsfostran på daghem. Det betyder att personalen tillsammans med föräldrarna stöder barnets fostran, utveckling och inläring. Ett syfte med fostringsgemenskap är att skapa samarbete med föräldrarna där man utgår från barnets behov, vilket gör att barnets välbefinnande ökar. (Stakes 2005 s. 36) Alasuutari (2010 s. 16, 21) menar att fostringsgemenskap betyder att man förebygger föräldrarnas och personalens samarbete och att det finns ett jämlikt förhållande som bygger på förtroende och respekt.

Också Leino (2006) skriver i sin Pro gradu- undersökning om fostringsgemenskap. Hon menar att fostringsgemenskapen förenar föräldrarnas och daghemmets kunskap och upplevelser av barnet. Den här kunskapen utgör den bästa förutsättningen för att trygga barnets välmående och det gör också att man kan möta barnet mer individuellt.

1.5.4 Ta till tals

Ta till tals är en metod som används när man på ett respektfullt och bra sätt ska ta upp svåra saker med föräldrarna som gäller deras barn. (Barnavårdsföreningen [www] Hämtat 22.11.2010)

Det första som görs i en svår situation är att man definierar det man är orolig för. Med oro menas att de finns någonting hos barnet eller familjen som gör att personalen blir bekymrad. För att underlätta samtalet med föräldrarna ska man ge konkreta exempel på det man oroar sig för. Man kan t.ex. ta upp exempel på hur barnet beter sig och handlar i vissa situationer. Innan samtalet med föräldrarna skriver man färdig upp konkreta punkter. Att identifiera sig själv med familjens situation kan underlätta personalen att förstå

situationen. Om man överdrivet försöker förstå familjens situation kan det leda till att man blir så att säga blind för situationen och har svårt att hitta nya stödåtgärder för familjen. (Eriksson & Arnkil 2006 s. 21-25, 37-39)

Syftet med att ha samtal med föräldrarna är att försöka bygga upp ett samarbete och att få situationen att utvecklas i en positiv riktning. I samtalet är det viktigt att man ärligt tar upp vad man tänker om barnets situation. Det är också viktigt att ta upp de resurser som barnet och familjen har, samtidigt som man erbjuder stödåtgärder. Tillsammans med föräldrarna kan man tänka olika sätt att stöda barnet samt familjen. (Eriksson & Arnkil 2006 s. 26-35)

Som stöd för personalen finns barnskyddslagen. Barnskyddslagens syfte är först och främst att trygga barnets bästa. Man vill även stöda föräldrarna samt arbeta med ett förebyggande och rehabiliterande familje- och individinriktat arbete. (Eriksson & Arnkil 2006 s. 35) Ett viktigt mål med lagen är att kunna ingripa i ett tidigare skede. Man vill även poängtera att tystnadsplikten inte hindrar att göra en barnskyddsanmälan samt att de vuxna är skyldiga att skydda barnet i svåra situationer. (Kananaja et al. 2007. s. 133-134)

Om man är anställd inom t.ex. social- och hälsovården, undervisningsväsendet eller ungdomsväsendet är man skyldig att göra en barnskyddsanmälan trots sekretessbestämmelser. Man är skyldig att göra en anmälan om man märker att barnet är i behov av vård och omsorg, om omständigheterna äventyrar barnets utveckling eller om barnets eget beteende äventyrar den egna säkerheten. (Barnskyddslagen [www] Hämtat 24.5.2009)

2 TEORETISK REFERENS RAM

I den teoretiska referensramen behandlas barnets situation i en familj med missbruksproblem. För att få en förståelse för hur missbruket påverkar barnets levnadsförhållanden måste man även få en bild av hur familjen fungerar. Därför tas det i den teoretiska referensramen upp familjen och missbruksproblemet, där ett viktigt begrepp är familjehemligheten. Viktigt här är även att få reda på hur missbruket påverkar föräldraskapet eftersom det har en stor inverkan på barnets situation. För att sedan kunna förstå hur barnet klarar av att leva i en familj med missbruksproblem måste man se hur barnets situation ser ut samt vilka reaktioner missbruket har för barnet. Till sist i den teoretiska referensramen behandlas barnets överlevnadssituationer.

2.1 Familjen och missbruksproblemet

Ackerman (1991 s. 17) nämner att ett missbruk i familjen är hela familjens sjukdom eftersom användningen av berusningsmedel orsakar skada för både missbrukaren själv och de andra familjemedlemmarna. Holmberg (2003 s. 10) menar att det är familjemedlemmarnas egna erfarenheter samt världsbild som avgör vad som är skadligt missbruk.

Missbruket påverkar varje familjemedlem individuellt. Det som påverkar individens syn på missbruket beror på graden av missbruket, hurdan typ av missbruk det är fråga om samt på vilket sätt familjemedlemmarna förstår nackdelarna med missbruket. (Ackerman 1991 s. 17) Ett missbruk belastar, både indirekt och direkt, familjemedlemmarnas fysiska och psykiska hälsa (Holmberg 2003 s. 10). Itäpuisto (2010 s. 55) nämner att missbruket har många olika konsekvenser för familjen och påverkar familjemedlemmarna på olika sätt. T.ex. påverkar missbrukarens ekonomiska och sociala problem även de andra i familjen.

2.1.1 Familjehemligheten

Hellsten (2003 s. 51) menar att en familj där det finns missbruksproblem lever med ”en flodhäst i vardagsrummet” som ingen kan undgå att se. Flodhästen äter upp familjens alla krafter och att man måste hålla den hemlig gör det ännu svårare. Familjen anpassar sig trots allt till situationen.

Bengtsson & Gavelin (2005 s. 9, 54) nämner att både vuxna och barn är glömda. Tystnaden som finns inom familjen upprätthålls även utanför. Familjen är medveten om att missbruket är hemligt även om det inte är uttalat. Man låter ofta bli att tala om sådant man borde tala om. Man förnekar också verkligheten och förklarar situationen annorlunda än vad barnet uppfattar den (Taitto 2000 s. 19). Barnet ser missbruket men får inte tala om det (Bengtsson & Gavelin 2004 s. 54).

Familjen utvecklar tre regler. Den första är att man inte får tala om situationen. Flodhästen får då vara ifred och blir inte bearbetad. Då hålls även kulisserna utåt uppe. Den andra regeln är att man inte får känna, vilket betyder att man gör rum för flodhästen i sin egen personlighet. Flodhästen orsakar känslor så som t.ex. ensamhet, ilska och rädsla men de känslorna får inte finnas. Den tredje och sista regeln är att inte känna tillit. Det här orsakar att kontakten mellan människor försvinner. Barnet skiljs åt från sina föräldrar, syskon och hela samhället. Det har även en stor inverkan på hur barnet känner igen och visar sina egna känslor. Ett barn i en familj med missbruksproblem är den ensamaste i hela världen. Om man inte kan lita på sina egna föräldrar, kan man inte heller lita på någon annan. (Hellsten 2003 s. 51-53)

2.1.2 Missbrukets påverkan på föräldraskapet

Barn utvecklas i samspel med sina föräldrar. Under de första levnadsåren, hela barndomen och ungdomsåren ska barnet få uppleva tillit och kunna pendla mellan frigörelse och närhet. (Bengtsson & Gavelin 2004 s. 51) Också Itäpuisto (2008 s. 38) nämner att det i familjen borde finnas förtroende, trygghet, acceptans samt känsla av att kunna vara självständig. Missbruket förstör föräldraskapet och samspelet med barnet. Föräldrarna har svårigheter med att vara ”tillräckligt bra” föräldrar, oavsett om det är den ena eller båda som missbrukar. Många av föräldrarna är själva barn till missbrukare och saknar därför ofta själva en förebild för föräldraskapet och har egna svåra upplevelser från barndomen. (Bengtsson & Gavelin 2004 s. 39-41)

Föräldrarna ska ge barnet tillräckligt med fysiska, psykiska samt utvecklande färdigheter (Itäpuisto 2008 s. 38). I en familj med missbruksproblem blir barnets behov inte tillfredsställda. Föräldrar som kämpar med ”floodhästen” har inte förmåga att se barnets behov. Barnet är själv inte heller medveten om att de finns behov som att bli omhändertagen, förstådd och hörd. (Hellsten 2003 s. 58-59)

När en förälder missbrukar förändras personligheten. Det gör att barnet inte vet hur föräldern fungerar och får ingen klar bild av förälderns riktiga jag. (Taitto 2002 s. 19) Många barn säger att de inte känner igen sina egna föräldrar och att det skrämmar dem. Barnet upplever att föräldern har många olika personligheter, att de ogillar de andra men älskar förälderns riktiga jag. (Holmberg 2003 s. 13)

2.2 Barnets situation

Barnets liv i en familj med missbruksproblem kan beskrivas som att leva i en bergochdalbana, där vissa stunder är bra och andra dåliga. Barnet förstår oftast inte heller att föräldern är en missbrukare då barnets bild av en alkoholist eller en narkoman är någon helt annan än de egna föräldrarna. (Holmberg 2003 s. 8) Ackerman (1991 s. 48) menar att barnet ändå har en egen och ganska klar uppfattning om situationen och föräldrarnas beteende. Hyytinen (2007 s. 84, 89) nämner att varje barn i en familj med drogproblem har en egen syn på föräldrarnas missbruk. Drogmissbruket påverkar barnets liv både fysiskt och psykiskt.

Livssituationen kan ibland vara kaotisk, ibland lugn. Dygnsrytmen är ofta upp och nervänd eftersom föräldrarna ofta sover på dagen och vakar på natten. Ibland finns det mat och rena kläder, ibland finns det inte. För ett barn betyder missbruket att föräldern, även vid nyktra och drogfria dagar, är frånvarande, ständigt sjuk, ofta borta hemifrån osv. (Holmberg 2003 s. 11, 14)

Konkreta vardagsrutiner och gränser gör att barnet känner sig tryggt. Barnet ska inte heller behöva ta ansvar för sina egna föräldrar, inte behöva skämmas eller oroa sig för familjens situation. (Hyytinen 2007 s. 102) Föräldrar med missbruksproblem håller inte alltid uppgjorda regler, vilket betyder att det som är förbjudet idag kan vara tillåtet imorgon. Det kan också finnas outtalade regler. Det gör att barnet inte vet vad det får göra eller inte. Ofta håller föräldrarna inte vad de lovat, vilket gör att barnet tappar förtroendet för föräldern och även för andra vuxna. (Taitto 2002 s. 19) Hyytinen (2007 s. 100) nämner att besvikelser och brutna löften orsakar en känsla av otrygghet för barnet.

I en familj där det förekommer missbruksproblem förnekar man ofta känslor. Föräldern kanske inte ser att barnet mår dåligt och ser inte heller barnets övriga behov, vilket kan orsaka att barnet börjar förneka sina egna känslor. (Taitto 2002 s. 19) Ifall barnet inte får sätta namn på sina egna känslor känner de inte igen dem och struntar ofta i sina kroppsliga signaler vilket kan orsaka psykosomatiska symptom. (Bengtsson & Gavelin 2004 s. 56-57) För ett barn kan det också vara viktigare att andras behov uppfylls medan de egna behoven kan kännas främmande och obesvarade (Taitto 2002 s. 19).

En förälders missbruk innebär ofta en lång process för barnet. Det tar tid för barnet att kunna säga att dess förälder missbrukar och tid att även förstå hur missbruket påverkar dess egna liv. (Bengtsson & Gavelin 2004 s. 51)

2.3 Barnets reaktioner

Itäpuisto (2008 s. 34) delar in barnets negativa reaktioner på föräldrarnas missbruk i tre huvudkänslor; rädsla, ilska och skam. Itäpuisto menar att det runt de här känslorna samlas andra negativa känslor som varierar och som nu och då kommer fram. Itäpuisto (2003 s. 37, Holmila, Kantola) nämner att sorg och ängslan är andra vanliga känslor som förekommer hos barn.

2.3.1 Rädsla och sorg

Itäpuisto (2008 s. 34) menar att rädsla hos barnet orsakas av många olika faktorer. Rädslan kan vara kortvarig, den kan uppstå i olika situationer eller så lever barnet i en ständig rädsla.

Gräl mellan föräldrarna orsakar rädsla för barnet, som så småningom lär sig vara rädd för situationer som hör ihop med hot. Barnet lär sig även lägga märke till situationer som ofta leder till gräl. P.g.a. det här kan barnet ha svårt att slappna av och koncentrera sig på t.ex. lekar. (Taitto 2002 s. 19) Bengtsson & Gavelin (2004 s. 53) nämner att ständiga hot om t.ex. skilsmässa hör ihop med grälen.

Förändringen som sker hos den vuxna som missbrukar är skrämmande för barnet. En förälder som i vanliga fall är snäll och omtänksam kan som berusad bli ilsken, våldsam och otillgänglig. De förändringar som sker hos föräldrarna gör att det blir en konfliktfylld situation. Barnet tycker om sin förälder men känner samtidigt hat och rädsla. (Hansen 1995 s. 38) Också Itäpuisto (2008 s. 34) nämner att barnet är rädd för förälderns beteende när föräldern dricker. Under förälderns nyktra period finns rädslan för att förälderns drickande ska börja på nytt.

Sorg är en vanlig känsla hos barn i familjer med missbruksproblem men är även en känsla som de oftast inte vet finns. Barnet upplever ständigt förluster. En människa bearbetar förluster genom att sörja men i en familj med missbruksproblem är det inte tillåtet, utan istället bortförklarar eller glömmen man förlusten. Sorgen finns ändå ständigt kvar och blir obearbetad. Den börjar bli en del av barnets personlighet och barnet känner inte längre av sorgen. (Hellsten 2003. s. 55-56)

2.3.2 Ilska och mindervärdighetskänslor

Ett barn skyddar sig själv och sin personlighet mot felbehandling. Om de vuxna inte ger barnet lov att visa sin ilska blir den kvar i barnets personlighet. I en familj finns ett tyst budskap om att ingen i familjen får vara annorlunda eller visa sin personlighet. Om ils-

kan inte får finnas, förändras den och blir en del av barnets personlighet. Ilskan växer och blir ett odjur som skrämmer barnet, vilket gör att barnet ser ilskan som något främmande och skrämmande. Ilka som inte får utageras förändras till raseri. Barnet använder en stor del av sin energi att kontrollera raseriet. Det kan ske genom att barnet ändrar sin personlighet och blir till motsats mot ilskan och raseriet, snäll och lydig. Ilskan försvinner dock aldrig och får ofta utlopp i självdestruktivt beteende. (Hellsten 2003. s. 57-58)

Ett barn i en familj med missbruksproblem upplever ofta psykisk och fysisk frustration som kan bero på fysiskt eller psykiskt våld. Barnet kan känna sig mindre värd eller dåligt och kan vara misstänksam mot andra vuxna eller också lita på andra för mycket. Ett barn måste kunna lita på att föräldrarna tar hand om det och att det finns andra trygga människorelationer till hands. (Taitto 2002 s. 19)

2.3.3 Skam och skuld känslor

Skamkänslorna kan uppstå p.g.a. föräldrarnas drickande, föräldrarnas beteende under berusning, familjens situation och andra problem. (Itäpuisto 2008 s. 35) Barnet kan tro att det är ensamt om att ha problem hemma, vilket leder till känslan av att vara annorlunda än de andra. Ett barn kan också undvika att ta hem vänner då det finns en risk att föräldern ligger avlocknad på golvet. (Taitto 2002 s. 19) Det kan också finnas en skam över att det är smutsigt och kaotiskt i hemmet. Ett barn går ofta med en rädsla för att någon ska upptäcka missbruket. (Hansen 1995 s. 43)

P.g.a. skuld känslor över föräldrarnas missbruk kan barnet tro att det inte har uppfört sig tillräckligt bra eller varit tillräckligt snäll och därför har orsakat missbruket. (Taitto 2002. s.19) Ett barn kan också känna sig dålig och hjälplös för att det inte kan bota föräldrarnas missbruk (Holmberg 2003. s. 15). Det är också vanligt att föräldrarna ger barnet

skulden för de konflikter som uppstår i hemmet, vilket kan göra att barnet börjar ta ansvar för familjen (Hansen 1995. s. 48-49). Barnet måste ofta hantera och ta hand om sådant de vuxna borde ta ansvar för (Taitto 2002. s.19).

2.4 Barns överlevnadsstrategier

Hur barnets liv ser ut i en familj med en missbrukande förälder beror på många olika faktorer. Det viktigaste är att det finns en icke-missbrukande vuxen i familjen. (Itäpuisto 2003 s. 37 Holmila, Kantola) Barn i familjer med missbruksproblem lär sig tidigt att använda sig av olika överlevnadsstrategier för att kontrollera och hantera situationen (Cohen 1997 s. 14). Överlevnadsstrategierna upprätthåller också en balans i familjen som skapar förutsägbarhet (Bengtsson & Gavelin 2004 s. 61).

Itäpuisto (2008 s. 101) menar att barnets överlevnad beror på tre faktorerers samverkan; hur familjen fungerar, hur stort stöd omgivningen ger samt på barnets egna egenskaper och funktioner. Taitto (2002 s.18) menar att det även beror på barnets personlighet, ålder och utvecklingsnivå när missbruket börjar, hur många syskon barnet har samt om missbrukaren är mamman, pappan eller båda två.

Man har gestaltat tre olika kategorier för anhörigas överlevnadsstrategier. Den första kategorin är inaktiva och toleranta överlevnadsstrategier och kännetecknas bl.a. av att man tolererar drickandet och stöder den missbrukande. Ett barn kan tro på förälderns löfte om att sluta dricka och kan t.ex. ljuga för förälderns skull. Den andra kategorin är deltagande överlevnadsstrategi och hit hör olika sätt att begränsa och motsätta sig missbruket. Många anhöriga gömmer flaskor m.m. och det är även ett sätt barn använder sig av. Den sista och tredje kategorin är undandragande överlevnadsstrategi och här drar man sig undan och undviker den missbrukande. Barnets orsaker och sätt att undvika

föräldern är många, t.ex. att spendera tiden hos kompisar och släktingar eller helt enkelt genom att dagdrömma. (Itäpuisto 2008. s. 101-104)

Barnet söker nya överlevnadsstrategier vartefter situationen och den missbrukandes humör förändras. För att hitta passande överlevnadsstrategier krävs en förmåga att kunna tolka situationen och att använda sig av resurser som finns. Vuxna ser, förstår eller tolkar oftast inte barnets överlevnad. Om man enbart ser barnet som hjälplöst och ett offer ser man inte barnets styrkor och överlevnadsförmågor. Man uppfattar då barnets beteende som något dåligt även om barnet bara försöker överleva en onormal situation eller omgivning. (Itäpuisto 2008. s. 102, 105)

2.4.1 Roller

Oftast finns det klara roller inom familjen. Barn som växer upp i familjer där man öppet kan kommunicera och där man har en konsekvent livsstil klarar oftast av att kunna inta flera olika roller oavsett situation. Det är något som barn i familjer med missbruksproblem inte får lära sig. De använder sig istället av roller de tror de behöver för att kunna överleva och för att deras liv ska ha stabilitet. (Black 1995. s. 23-24)

De fyra rollerna barnet intar är; hjälten, syndabocken, clownen och tapetblomman. Ett barn använder sig dock inte enbart av en roll utan byter roll beroende på situationen. (Cohen 1997. s. 14) Man får inte för lätt sätta in ett barn i en roll, utan måste på ett helhetsmässigt sätt som möjligt se barnets livssituation samt barnets egen personlighet (Taitto 2002. s. 18).

Det som alla barn har gemensamt är att de använder de olika rollerna för att gömma sina sin otrygghet, nöd och sina känslor. Det krävs mycket energi och tid att upprätthålla en

roll och det hjälper till att ta bort uppmärksamheten från det verkliga problemet. Rollerna som barnet har inom familjen är ofta i konflikt med rollerna som krävs utanför hemmet. (Holmberg 2003. s. 16)

2.4.2 Hjälten

Den äldsta eller det enda barnet blir ofta den ansvarsfulla. Det här barnet tar ansvar för ordningen i hemmet samt ger de andra konsekvens och struktur, något föräldrarna inte klarar av. Hjälten tar över föräldrarnas uppgift och blir som en förälder för sina egna föräldrar. Barnet tar också hand om de andra familjemedlemmarna. På det här sättet skapar den ansvarsfulla stabilitet i familjens liv. (Black 1995 s. 27-29, Cohen 1997 s. 14, Taitto 2002 s. 17) Det här barnet är även väldigt flitigt, tar ansvar i skolan och sätter andras behov framför sina egna (Cohen 1997. s. 14). Hjälten bevakar också föräldrarnas missbruk och håller även vakt för att inte bli lämnad ensam (Holmberg 2003. s. 15). Rollen som hjälte gör att barnet fort blir vuxet men att barndomen går förlorad (Saarto 1990. s. 12).

2.4.3 Syndabocken

Syndabocken är ofta det näst äldsta barnet i familjen. Det här barnet för ofta bort uppmärksamheten från missbruket med hjälp av sitt eget beteende genom att t.ex. vara påfrestande eller ofta bråka på dagis. Det här barnet känner sig ofta utstrött, otillräckligt och har dålig självkänsla. (Taitto 2002 s.17-18, Cohen 1997 s. 14) Syndabocken skadar ofta sig själv eller andra och hamnar även ofta i problemsituationer. För det här barnet finns även en risk att tidigt börja använda berusningsmedel eller hamna i annan brottslig verksamhet. (Holmberg 2003 s. 15, Taitto 2002 s.17-18) Syndabocken är en stereotyp

för hur man förväntar sig ett barn från en familj med missbruksproblem ska vara (Black 1995 s. 36).

2.4.4 Tapetblomman

Det tredje barnet kallar man ofta för det glömda barnet (Taitto 2002 s. 18). Tapetblomman är oftast en flicka som vill smälta in och som inte vill visa sina känslor eller ställa till med bråk. Det här barnet är blygt och försvinner ofta in i en fantasivärld och gör sig så osynlig som möjligt. (Cohen 1997 s. 15) Tapetblomman vill inte blanda sig i konflikter som uppstår i familjen (Holmberg 2003 s. 16). Barnet kan som äldre få mentala problem som t.ex. depression och kan även ha problem med människorelationer (Taitto 2002 s. 18).

2.4.5 Clownen

Det yngsta barnet i familjen är clownen (Taitto 2002 s. 18). Clownen drar uppmärksamhet till sig själv genom att skoja bort problemet. Clownen försöker också hindra andra från att se att allting inte är som det ska vara hemma. På sätt och vis är clownen också som hjälten men tar istället ansvar för problemet genom att göra det till något roligt. (Cohen 1997 s. 14, Holmberg 2003 s. 16) Clownen är ofta okoncentrerad och hyperaktiv och känner sig ofta dålig och obetydlig (Cohen 1997 s. 14). Även som äldre kan clownen ha uppgiften att få andra på bra humör och förhindra gräl (Taitto 2002. s. 18).

3 METOD

För att få svar på mitt syfte samt mina tre frågeställningar valde jag att göra en kvalitativ undersökning. Utgångspunkten i en kvalitativ undersökning är att förstå det verkliga livet och undersökningsobjektet på ett så helhetsmässigt sätt som möjligt. (Hirsjärvi et al. 2009 s. 161, 204)

Som datainsamlingsmetod använde jag mig av intervjun, där man är i direkt kontakt med de som man har som mål att undersöka. Eftersom jag ville få fram ett daghemspektiv på arbetet hade jag som mål att undersöka föreståndare och barnträdgårdslärare med barnträdgårdsläro- eller socionomutbildning. (Hirsjärvi et al. 2009 s 161, 204) Intervju som datainsamlingsmetod var vettig med tanke på att jag valde att undersöka en liten mängd informanter. Jag ville även få fram de enskilda informanternas åsikter, uppfattning samt tolkning av ämnet. Jag gjorde en öppen intervju som delvis var strukturerad och indelad i olika teman. (Jacobsen 2007 s. 93-95) Fördelen med att samla in material genom att göra en intervju är att man får ett bredare urval av material. (Hirsjärvi et al. 2009 s. 204)

3.1 Genomförande

Daghemmen valde jag genom lottning. Jag lottade ut åtta svenskspråkiga daghem i Helsingfors. Jag valde att lotta ut och att kontakta åtta svenskspråkiga daghem i Helsingfors. Detta för att ha en chans att få så många informanter som möjligt men också för att hålla urvalet på en lämplig nivå. Jag använde lottning som metod eftersom jag på förhand inte kunde veta vilka daghem som stött på familjer med missbruksproblem.

Jag valde informanter främst genom det Jacobsen (2007 s. 120-122) kallar information. Det betyder att jag valde informanter som jag anser har mycket och sådan kunskap som

är användbar för min studie. De som hade den kunskap jag behövde var föreståndare och barnträdgårdslärare på daghem.

Innan jag kunde kontakta daghemmen skickade jag in en ansökan om forskningslov (se bilaga 4) till Helsingfors stads socialverk. I ansökan fanns min forskningsplan. I blanketten om ansökan om forskningslov fanns ungefär samma information som jag sedan skickade ut till daghemmen.

Efter att ha fått forskningslov från Helsingfors stads socialverk skickade jag ut informationsblad (se bilaga 2) till de utvalda daghemmen. I informationsbladet fanns information om mitt namn, ålder, var jag studerar, utbildningslinje samt när jag planerar att bli färdig. Där fanns även information om studiens syfte, hur jag kommer att använda informationen jag samlar in. Där kom även fram att intervjun är frivillig och anonym. Jag gav även samma information när jag per telefon kontaktade föreståndaren för daghemmet. Samma information gavs även vid intervjutillfället genom ett informationsblad till informanterna (se bilaga 3). (Jacobsen 2007 s. 102)

Efter att ha skickat ut informationsblad till de åtta daghemmen kontaktade jag föreståndaren på de olika daghemmen för att höra om det fanns intresse för min undersökning. På daghemmen valde man sedan ut en informant till mitt arbete. Vissa föreståndare valde att själva vara med i min undersökning medan de övriga ville diskutera det med den resten av personalen. Många föreståndare valde även att genast tacka nej till min undersökning. Orsaker som uppgavs var att de upplevde att de inte kunde svara på mina frågor p.g.a. bristande kunskap i ämnet.

Av de åtta daghemmen jag kontaktade valde fyra att vara med i undersökningen. Två av informanterna var utbildade barnträdgårdslärare, en var utbildad socionom och en var utbildad förskollärare. Intervjuerna gjordes enskilt med varje informant. Intervjuerna var halvstrukturerade, vilket betyder att jag i förväg bestämde vilka teman som togs upp. Detta för att intervjun inte skulle gå åt fel håll utan hålla sig till ämnet. Jag färdig-

stälde en intervjuguide (se bilaga 5) i förväg. (Jacobsen 2007 s. 95-96) Det typiska för en temaintervju är att man i förväg har bestämt de olika temaområdena men vet inte frågornas riktiga ordning eller form. Temaintervjun är en mellanform av en strukturerad intervju och en öppen intervju. (Hirsjärvi et. al. 2009. s. 208)

Jag gav intervjuguiden (se bilaga 5) åt informanten innan intervjun inleddes. Detta för att informanten skulle kunna läsa igenom de olika temafrågorna innan samt ha dem framför sig under intervjuns gång. Under intervjutillfället bandade jag in intervjun men gjorde även anteckningar för att få en mer strukturerad bild av vad som sades i det stora hela under intervjun samt för att få stöd i dataanalysen. Jag använde bandspelare för att kunna minska på skrivandet och för att kunna koncentrera mig mer på själva samtalet. (Jacobsen 2007 s. 98-99) Genom att använda bandspelare gjorde jag analysen enklare, i och med att jag kunde spela upp bandet flera gånger för att få med allt som sagts. (Ely 1993 s. 92)

Intervjuerna genomfördes i en naturlig miljö, vilket betyder att de ägde rum på daghemmet. Det var en naturlig miljö eftersom informanterna kände till platsen. (Jacobsen 2007 s. 97) Vid intervjutillfället användes bandspelare. Informanterna fick skriva under en skild blankett om informerat samtycke (se bilaga 1) till bandspelaren samt till användningen av det bandade materialet.

3.2 Analysmetod

När intervjuerna var gjorda började jag genast analysera mitt material. Genom att börja analysera intervjuerna genast hade jag intervjuerna i färskt minne. Jag valde att göra en innehållsanalys på mitt insamlade material. Jag började med att göra en transkribering på det insamlade materialet. Det betyder att jag spelade upp bandet och skrev ner hela intervjun i ord. Jag gick igenom bandet flera gånger för att vara säker på att ha fått med

allt. Här hade jag även stöd av de anteckningar jag gjort under intervjuerna. Anteckningarna bestod till stor del av stödord, alltså inte hela meningar.

När jag transkriberat intervjuerna och skrivit ner dem började jag dela in materialet i olika teman och kategorier som jag sedan fyllde med innehåll och citat. De fyra intervjuerna jag gjorde gav väldigt lika material, vilket gjorde att innehållet i de olika temaområdena inte blev så långt. Jag jämförde intervjuerna med varandra för att försöka hitta likheter och olikheter. Slutligen försökte jag hitta förklaringar till de få skillnader jag hittade.

3.3 Etiska aspekter

Jacobsen (2007 s. 21) tar upp tre viktiga etiska krav man måste uppfylla då man gör en undersökning. Man måste ta i hänsyn informantens godkännande till undersökningen, man måste skydda informantens privatliv och man måste presentera informationen på ett korrekt sätt.

Intervjun med informanterna var frivillig. Jag försökte minska pressen att delta genom att poängtera frivilligheten i de informationsblad jag skickade ut till daghemmen samt i de informationsblad jag gav innan intervjun inleddes. Som jag nämnde i kapitlet genomförande, bad jag informanterna att underteckna en blankett om informerat samtycke.

Informanterna fick en fullständig information om undersökningen genom de informationsblad jag skickade ut på förhand samt genom de som jag gav ut före intervjun inleddes. En fullständig information påverkade inte intervjun.

Jag har även försökt återge det insamlade materialet på ett så korrekt sätt som möjligt. Jag har medvetet ändrat och tagit bort sådana faktorer som gör att man kan identifiera informanterna eller daghemmet. Jag har även tagit bort olika uttryck som t.ex. hummanden samt ändrat på talspråk. Jag har också bevarat materialet på ett säkert ställe under hela undersökningens gång. Detta för att obehöriga inte skulle ha tillgång till materialet.

4 RESULTATREDOVISNING

Jag gjorde individuella intervjuer med två föreståndare och två barnträdgårdslärare. Informanten på daghem ett arbetar som föreståndare och är utbildad förskollärare. Informanten har arbetat på daghemmet i fem år. Informanten på daghem två arbetar också som föreståndare och är utbildad barnträdgårdslärare. Informanten har arbetat på daghemmet i tio år. Informanten på daghem tre är utbildad socionom men arbetar som barnträdgårdslärare och har arbetat på daghemmet i fem år. Informanten på daghemmet fyra är nyutbildad barnträdgårdslärare och har arbetat på daghemmet i endast två år.

Tema 1: Informanternas uppfattning om den allmänna förekomsten av föräldrarnas alkohol- och narkotikamissbruk på daghem.

Föreståndaren på daghem ett har endast varit med om ett fall av alkoholmissbruk men nämner att missbruk säkert kommer in mer och mer. Föreståndaren på daghem två har varit med om alkoholmissbruk men aldrig varit i kontakt med narkotikamissbruk. Barnträdgårdsläraren från daghem tre har varit med om att en pappa luktat alkohol när han hämtat sitt barn. Informanten nämner också att alkoholmissbruk troligtvis är vanligare än narkotikamissbruk. ”Jag har inte varit med om alkoholmissbruk eller narkotikamiss-

bruk men jag har hört att det har förekommit alkoholmissbruk på några daghem.” nämner barnträdgårdsläraren från daghem fyra.

Tema 2: Upptäckt av föräldrarnas alkohol- eller narkotikamissbruk på det egna daghemmet.

Informanterna från daghem ett, tre och fyra nämner att de inte varit med om något fall av missbruk på det egna daghemmet. Informanten från daghem tre nämner att det en gång förekommit att en pappa luktat alkohol när han hämtat sitt barn. Informant från daghem två nämner att det förekommit ett klart fall av alkoholmissbruk på daghemmet samt fall där föräldrarna druckit alkohol innan de hämtat barnen.

Tema 3: Daghemmets plan för hur man går tillväga när man upptäcker att ett barn mår dåligt p.g.a. föräldrarnas missbruk.

Informanterna från daghem ett, tre och fyra nämner att de inte har någon plan för hur man går tillväga. Informanten från daghem tre nämner att de har en krispärm. Informanten från daghem fyra nämner att man talat om det på jobbet. Informanterna från daghem ett, tre och fyra nämner också att man först måste tala med den övriga personalen. Båda informanterna som arbetar som barnträdgårdslärare säger att man även talar om det med föreståndaren. Föreståndaren från daghem ett säger att hon gärna är med och diskuterar. Samma informant nämner också att man kopplar in andra nätverk till samtalet. Alla fyra informanter nämner att man kopplar in specialbarnträdgårdsläraren samt har samtal med föräldrarna.

Barnskyddet och de sociala myndigheterna nämns som sista utväg av informanterna på daghem två, tre och fyra. Föreståndarna från daghem ett och två talar också om den nya barnskyddslagen. Informanten från daghem ett nämner att man aldrig vet hur grovt det

är när det missbrukas alkohol eller narkotika hemma. ”Det ska vara enklare att ringa och konsultera barnskyddet, det kan man göra hela anonymt.” Informanten från daghem två nämner att man på sätt och vis har mer skyldighet att göra en anmälan, ”det är alltid det att är det nu ett fall eller är det inte”.

Tema 4: Informanternas samt daghemmets kunskap i att kunna hänvisa föräldrarna vidare till vård och annat stöd.

Informanterna från daghem ett, tre och fyra nämner att de fått kunskap genom att diskutera med den övriga personalen. Föreståndaren på daghem två nämner specialbarnträdgårdsläraren där personalen kan få stöd och hjälp. Informanterna som arbetar som barnträdgårdslärare på daghem tre och fyra nämner att man också kan lära sig själv. Informanten på daghem tre säger att man får kunskap genom ”självstudier och att själv vara aktiv och ta initiativ till att lära sig hur man ska göra. Och sen kurser som ordnas, där lär man sig kanske”. Samma informant nämner också att hon har lite kunskap från sin socionomutbildning. Båda barnträdgårdslärarna nämner att föreståndaren och specialbarnträdgårdsläraren borde ha kunskap i hur man hjälper föräldrarna.

Föreståndaren på daghem ett nämner att man får kunskap från andra nätproducenter inom socialverket så som familjerådgivningen, barnskyddet och Vartu. Samma informant nämner att föräldrarna kan få information av henne samt att de har broschyrer man kan få på daghemmet.

Tema 5: Hur man ser tecken och beteende hos barnet föräldrarna som tyder på missbruksproblem i familjen.

Alla fyra informanter nämner att man kan se missbrukets konsekvenser på barnets beteende. ”Barnet är oroligt och sen kan även barn berätta om vad som förekommer hem-

ma”, konstaterar föreståndaren från daghem ett. Samma informant nämner också att det är svårt att säga helt exakt. Informant på daghem två nämner att barnen kan vara lite stökiga men att det nödvändigtvis inte beror på missbruk hemma. Samma informant nämner att flickan på daghemmet som kom från en familj med missbruksproblem var lite misskött och luktade illa, ”vi fick tvätta både kläder och flickan emellanåt”. ”Hon var nog olycklig, man såg det i hennes ögon också [...] om pappan kom så i hennes ögon avspeglade det, fast hon inte sa det direkt”. Informanten på daghem tre nämner att barnet ”gråter, vill vara i famnen mer, vill känna närhet och trygghet. Sen tror jag också att barnet kan ha smutsigare kläder eller komma till daghemmet och lukta illa och ha smutsig blöja och det tyder på att det inte är tvättat hemma och att något är på tok”. Informanten på daghem fyra nämner att barnet kanske drar sig undan mer från andra barn och vuxna eller söker vuxenkontakt mer än vanligt. Precis som informanten på daghem tre nämner informanten på daghem fyra att barnet kan ha smutsiga kläder och blir kanske inte tvättat hemma.

Informanterna på daghem ett, två och tre nämner också att man ser det på föräldrarnas beteende. Informanten på daghem två nämner att föräldrarna vill skyla undan problemet men alkoholproblem märker man på lukten. Samma informant nämner att det är svårt att veta, luktar de alkohol eller inte. ”Föräldrarna kanske luktar alkohol när de hämtar, de drar sig kanske undan och så tror jag att de undviker att tala så mycket med personalen”, säger informanten på daghem fyra.

Tema 6: Hur man på daghemmet kan hjälpa och stöda barnet att bli mer delaktig i dagisvardagen.

”Vi måste då försöka fundera på vad vi kan göra här, vad vi har för stödåtgärder”, nämner föreståndaren på daghem ett. Föreståndaren på daghem två nämner fallet där pappans missbruk orsakade att flickan var misskött. ”Det är att försöka hjälpa men i det här fallet när andra barn börjar säga att hon luktar illa så då får barnet en stämpel på sig som vi också försökte ta upp med föräldrarna [...], barn tolererar ganska mycket sinsemellan

men sen i ett visst skede så vill de inte leka med henne”. Samma informant nämner också att resurserna att tvätta kläder inte räcker till.

De båda barnträdgårdslärarna från daghem tre och fyra nämner mer konkreta metoder att hjälpa och stöda barnet. ”Ha barnet mer i famnen och ge närhet och trygghet, det tror jag de behöver. En trygg person på dagis som finns där för barnet, det är viktigt. Hemma tror jag inte att barnet blir så älskat och får särskilt mycket uppmärksamhet så det är också viktigt att kunna visa på dagis”, nämner informanten på daghem tre. Informanten från daghem fyra tror också att det är viktigt att barnet får stöd och uppmärksamhet av vuxna på daghemmet då barnet kanske inte får det hemma. ”Man ska försöka få barnet mer delaktigt på dagis genom att försöka få barnet mer in i verksamheten, fast då varsam och så ska man tala med de andra barnen i gruppen så att de inte stöter ut barnet ur gruppen”, säger informanten på daghem fyra. ”Ta upp det med de andra barnen att det finns barn som kommer från olika familjer, alltså sådana och sådana familjer. Inte tvinga barnet att ta initiativ utan mer uppmana och sådär, sakta men säkert så barnet får mer självförtroende och vågar mer”, nämner informanten från daghem tre. Samma informant nämner också att om barnet luktar illa ska man ta upp det i samlingen så barnen förstår.

Tema 7: Uppfattningen om föräldrarnas delaktighet i dagisvardagen och hur man på daghemmet kan hjälpa och stöda föräldrarna att bli mer delaktiga.

”Jag liksom tänker att de drar sig undan mer för att de har så mycket med sig själva och sina egna problem”, svarar föreståndaren på daghem ett på frågan om föräldrar med missbruksproblem är mindre delaktiga. Samma informant nämner att man ska försöka diskutera med dem och prata om deras barn men säger också att det alltid är de själva som väljer vad de vill eller inte vill. Föreståndaren på daghem två kan också tänka sig att de är mindre delaktiga, ”det är inte så viktigt sådana saker sen då om man faktiskt har problem själv”. Samma informant säger att man genom kontinuerliga samtal med föräldrarna försöker få föräldrarna mer delaktiga. Barnträdgårdsläraren på daghem tre

tror att de är mindre delaktiga, ”föräldrasamtal är det enda jag kommer på nu”. Barnträdgårdsläraren på daghem fyra kan också tänka sig att de är mindre delaktiga. ”Genom att tala med föräldrarna när de kommer och hämtar barnet, då menar jag att berätta om barnets dag, kanske fråga hur det är hemma och så. Självklart ska man då inte börja fråga för mycket utan gå ganska varsamt fram med allt”. Samma informant nämner också att föräldrasamtal är viktiga, ”då kan man sitta och tala i lugn och ro, kanske föräldrarna vågar öppna sig mer om sina problem”.

5 DISKUSSION

En del av syftet för undersökningen var att förstå vad det som barn innebär att leva i en familj med missbruksproblem samt att få reda på vilka konsekvenser det har för barnet. Det här är den teoretiska delen i arbetet.

När man vill förstå hur barnets situation ser ut måste man också ta reda på hur missbruket påverkar familjen. Ett viktigt begrepp som förklarar hur familjen påverkas är ”familjehemligheten” som handlar om att familjen isolerar sig från andra. Det betyder att familjen inte talar om missbruket samtidigt som man låtsas att man inte ser det. Man håller inne känslor som uppstår p.g.a. missbruket och känner inte förtroende för varandra eller för andra människor. Det gör att familjen blir bortglömd. (Hellsten 2003 s. 51-53) En annan viktig del i att se hur barnets liv påverkas är att se hur föräldraskapet påverkas av missbruket. Föräldraskapet påverkas negativt, vilket betyder att förälder inte klarar av att ge barnet det som behövs och därmed blir barnets behov otillfredsställda. (Hellsten 2003 s. 58) Missbruket gör att barnet upplever många olika känslor, t.ex. rädsla som kan orsakas av ständiga gräl mellan föräldrarna eller som orsakas av att barnet hela tiden upplever förluster. (Itäpuisto 2008 s. 34, Taitto 2002 s. 19) Livet i en familj med missbruksproblem är inte enkelt, därför utvecklar barnet olika överlevnadsstrategier. Barnet intar olika roller för att anpassa sig till missbruket. De här rollerna kallas hjälten,

syndabocken, clownen och tapetblomman. (Cohen 1997 s. 14) Sammanfattningsvis kan man säga att barnets liv är kaotiskt och går upp och ner. Barnets situation beror mycket på hur dagen ser ut just då.

Den andra delen i syftet var att ta reda på vad man på daghemmet kan göra för att stöda barnet samt föräldrarna. Intervjuerna med daghemspersonalen svarade på den här delen av syftet. Även två av frågeställningarna ska stöda den här delen i syftet genom att ha ett daghemsperspektiv.

En av frågeställningarna var att ta reda på hur man på daghem kan identifiera, se och bemöta barn i familjer med missbruksproblem. Ett steg i att identifiera och se barnet är att upptäcka föräldrarnas alkohol- eller narkotikaproblem. Det kan vara en utmaning. Narkotikamissbruk är troligtvis svårare att se än alkoholmissbruk p.g.a. att det inte kommer fram på samma sätt som alkoholmissbruk som man kan märka på t.ex. lukten. Överlag har man också mer erfarenhet av alkoholmissbruk. Informanterna hade endast hört om eller upplevt alkoholmissbruk hos föräldrarna. Ingen av dem hade hört om eller upplevt föräldrar med narkotikamissbruk. En orsak till varför det kan vara så svårt att upptäcka missbruk i familjerna är att föräldrarna kan vara väldigt duktiga på att dölja missbruket. Under de korta stunder de för och hämtar barnet kan det för personalen vara svårt att få en klar bild av situationen. Föräldern kan t.ex. lukta lite alkohol men det behöver inte vara fråga om ett missbruk utan endast en engångsförekomst. Man kan koppla ihop upptäckande av missbruket med Hellstens (2003 s. 51) begrepp ”familjehemligheten” där familjen så mycket som möjligt försöker dölja problemet och hålla kulisserna uppe. Allt för att man inte ska märka att allt inte är som det ska vara hemma. Det här var någonting som informanterna tog upp. De menade att föräldrarna försöker skyla undan problemet och undviker att tala med personalen.

Man behöver inte alltid genast se själva missbruksproblemet. Alla informanter var överens om att barnets beteende visar om någonting inte är som det ska vara hemma. Det behöver dock inte vara fråga om missbruk i familjen utan något annat som gör så att allt inte är

bra hemma. Barnets beteende kan man koppla ihop med de olika rollerna barnet tar för att klara av att leva i en familj med missbruksproblem. (Cohen 1997 s. 14) Det nämndes att barnet kan vara stökigt och olyckligt. En av rollerna kallas syndabocken som är en typisk roll som barnet kan ha. Ett sådant barn hamnar ofta i problemsituationer och kan även bråka på daghemmet. (Black 1995 s. 36, Cohen 1997 s. Holmberg 2003 s. 15) Informanterna nämnde även att barnet kan vara olyckligt samt söka mycket trygghet och närhet. Barnet kan söka ovanligt mycket vuxenkontakt men kan även dra sig undan mer från vuxna. Att barnet drar sig undan de vuxna på daghemmet kan bero på bristen på tillit som finns i familjen och som gör att barnet inte vågar lita på de vuxna på daghemmet. (Hellsten 2003 s. 51-53) Orsaken till bristen på tillit kan även vara att föräldrarna bryter sina löften. (Taitto 2002 s. 19) Informanterna nämnde också att barnet kan vara misskött och t.ex. lukta illa och ha smutsiga kläder. Allt det här hänger ihop med föräldrarnas förmåga att kunna tillfredsställa barnets behov. Som jag tidigare nämnde påverkar missbruket föräldraskapet negativt vilket gör att föräldrarna inte klarar av att uppfylla barnets behov. (Hellsten 2003 s. 58) Det nämndes också att barn kan berätta vad som händer hemma.

Det som tydligt kom fram i intervjuerna var informanternas uppfattning i hur man kan se och identifiera barnen samt upptäcka föräldrarnas missbruk. Det som också märktes i intervjuerna var svårigheterna med att kunna se missbruket. Sammanfattningsvis kan man säga att man måste kunna se helheten för att kunna se missbruket, se både barnets och föräldrarnas beteende. En del av frågeställningen handlade om bemötande av barnen, vilket inte kom fram i intervjuerna på samma sätt och som man kunde ha koncentrerat sig på mer. Begreppet bemötande kanske kom bättre fram under följande frågeställning som koncentrerade sig på hjälpande och stödjande av barnen samt föräldrarna.

Den andra frågeställningen var att ta reda på hur man på daghem kan hjälpa och stöda barnen samt deras föräldrar. Här koncentrerades intervjuerna mest till begreppet ”delaktighet” som betyder att man är involverad och upplever engagemang i olika situationer. (Gustavsson 2004 s. 42-43) Ett barn i en familj med missbruksproblem kanske drar sig undan mer från andra barn i gruppen och därför är det viktigt att försöka få barnet att bli

mer delaktigt samt att få barnet att känna sig tryggt bland de andra barnen på daghemmet. För att få barnet mer delaktigt nämnde de två informanterna som arbetar som barnträdgårdslärare mer konkreta metoder för hur man i personalen kan hjälpa och stöda. Hemma kanske barnet inte får så mycket närhet och trygghet så därför är det viktigt att barnet får det på daghemmet och att det har en trygg person att söka sig till. För att få barnet att känna sig tryggt och inte bli utstött av de andra barnen nämndes att man ska tala med gruppen om att det finns familjer som ser olika ut. Viktigt är alltså att arbeta med hela gruppen och inte enbart koncentrera sig på att få barnet delaktigt. Det nämndes också att man ska gå varsamt fram och inte tvinga barnet att vara med utan att man ska låta allt gå på barnets initiativ och villkor.

En vanlig uppfattning är att föräldrar med missbruksproblem är mindre delaktiga i dagisvardagen. Föräldrarna kan vara så belastade av sina egna problem att de inte orkar vara delaktiga i barnets vardag på daghemmet. För att försöka få föräldrarna mer delaktiga ska man försöka diskutera med dem genom föräldrasamtal samt att tala om barnets dag när föräldrarna kommer och hämtar barnet. Begreppet ”fostringsgemenskap” kan förklara föräldrarnas delaktighet där de tillsammans med personalen stöder barnets dagisvardag. (Stakes 2005 s. 36) På samma sätt som att det ska gå på barnets initiativ ska det även gå på föräldrarnas initiativ, man kan inte tvinga dem att bli mer delaktiga.

För att kunna hjälpa och stöda föräldrarna, så är det viktigt att man har kunskap i att kunna hänvisa dem vidare till annat stöd. Kunskapen får informanterna genom att diskutera med den övriga personalen. Även specialbarnträdgårdsläraren samt andra nätverk nämndes som ett stöd i att få kunskap. De båda informanterna som arbetar som barnträdgårdslärare nämnde också att föreståndaren borde ha den kunskapen som behövs. Det nämndes också att man själv måste vara aktiv och ta reda på hur man ska göra ifall en sådan situation uppstår. Även socionomutbildningen nämndes som stöd för att kunskap i hur man ska göra.

När man upptäcker eller misstänker att det förekommer missbruk i en familj är nästa steg att ta det vidare. Det som tydligt kom fram under intervjun var att daghemmet inte har någon egentlig plan för hur man ska gå tillväga. Det här kom även fram då jag kontaktade de åtta daghemmen. Trots att man inte har någon plan kom det fram att alla fyra daghem på något sätt kunde nämna vad man gör i en situation där man upptäcker att ett barn kommer från en familj med missbruksproblem. För informanterna var det självklart att man diskuterar oron i arbetsteamet. Det var dock självklart också självklart att man talar med föreståndaren för daghemmet. Också specialbarnträdgårdsläraren nämndes som ett viktigt stöd. Alla fyra informanter nämnde också att man självklart talar med föräldrarna om sina misstankar. Här krävs det kunskap och kanske också erfarenhet av personalen att ta upp svåra saker till diskussion med föräldrarna. Metoden ”ta till tals” kan vara ett stöd när personalen tar upp problemet till samtal med föräldrarna. Viktigt är att man tar upp konkreta punkter som man är oroad för. Man ska koncentrera sig på barnets beteende i olika situationer. (Eriksson & Arnkil 2006 s. 21-25, 37-39) Viktigt är att inte anklaga föräldrarna utan istället koncentrera sig på sin oro för barnet. Barnskyddet nämndes som den sista utvägen för att hjälpa barnet. Viktigast var ändå att man alltid ska försöka se barnets bästa i alla situationer.

På daghemmen verkade man, trots att man inte hade någon huvudsaklig plan, veta hur man ska göra när man upptäcker att ett barn kommer från en familj med missbruksproblem. Något som var viktigt var teamarbetet som ger ett stort stöd i alla situationer och ger känslan att man inte står ensam inför något. Med teamet kan man diskutera och ta upp sina misstankar. På daghemmen arbetar man för barnets bästa och det är det viktigaste.

7.1 Reflektioner

De fyra informanterna gav rätt liknande svar vilket gjorde att det blev lätt att fördela materialet under de olika kategorierna och temaområdena. Att informanterna gav lik-

ande svar kan kanske bero på att arbetet på daghemmen i stort sett ser likadant ut. Man arbetar för barnets bästa med stöd av varandra i teamet. Specialbarntädgårdsläraren ska finnas som ett stöd för alla daghem i svåra situationer. Det märktes ingen större skillnad i informanternas svar trots att de hade olika utbildning eller på grund av det att två informanter arbetade som föreståndare och två som barntädgårdslärare. Att det på daghem finns personer med olika erfarenhet och utbildning är ett stort stöd i svåra situationer.

Trots att intervjuerna gav bra material kände jag att jag gärna hade velat intervjua fler informanter. En orsak var att de fyra intervjuerna gav så liknande material att jag gärna hade velat se om det hade blivit en större förändring i svaren om jag hade haft större utbud av informanter. En annan orsak var att få av informanterna hade erfarenhet av missbruk och jag om jag hade haft större urval kanske fler hade haft erfarenhet av missbruksproblem i familjen och jag hade fått ett bredare material.

Jag hade svårigheter med att få informanter till min undersökning. Av de åtta daghem jag kontaktade var det endast fyra som ville medverka. På de andra daghemmen sade man att man inte kan svara på mina frågor p.g.a. bristande erfarenhet och kunskap samt p.g.a. att man inte har någon plan för hur man går tillväga när man upptäcker att det finns missbruk i en familj. Eftersom man inom den svenska dagvården i Helsingfors inte har så mycket erfarenhet av familjer med missbruksproblem känner jag att det kanske skulle ha blivit mer och annorlunda material om jag hade koncentrerat mig på de finska daghemmen. Det är också möjligt att man inom den finskspråkiga dagvården har mer erfarenhet av alkohol- och narkotikamissbruk i familjer med tanke på att den finskspråkiga dagvården är större än den svenskspråkiga.

7.2 Undersökningens reliabilitet och validitet

Reliabilitet handlar om hur bra man kan bevisa att undersökningen är pålitlig. (Jacobsen 2007 s. 156) Man kan bevisa reliabiliteten genom att t.ex. göra om undersökningen och få samma svar. (Hirsjärvi et al. 2009 s. 231)

Jacobsen (2007 s. 169-174) tar upp vissa punkter för att kontrollera reliabiliteten i undersökningen. Jag försökte så lite som möjligt styra intervjuens gång genom att låta informanterna tala. Jag gav intervjuguiden i förväg så informanterna hade möjlighet att bilda sig en uppfattning och samla sina tankar. På det sättet påverkade jag inte informanterna så mycket. Undersökningen genomfördes på daghemmen och var, precis som jag tidigare nämnt, en naturlig plats för informanterna. Intervjuerna hölls i personalrummet eller i föreståndarens rum. I båda rummen var det rätt få störningsmoment. Jag använde bandspelare under intervjun för att få med allt material. Jag gjorde även anteckningar för att underlätta analysen.

Validitet handlar om förmågan att mäta just det som man har haft som mening att mäta, alltså mätningens giltighet. (Hirsjärvi et al. 2009 s. 231)

Jacobsen (2007 s. 156) använder begreppen intern validitet och extern validitet. Med intern validitet menas hur bra man klarar av att undersöka det man hade som tanke att undersöka. Med extern validitet menas förmågan att föra över resultatet till andra situationer.

Jacobsen (2007 s. 157-169) tar även upp punkter för hur man kontrollerar den interna validiteten samt den externa validiteten. Först till kontrollen av den interna validiteten. När det gäller innehållsanalysen är det viktigt att man fått rätt information när man samlar in människor åsikter. Eftersom människorna hade liknande svar kan man anta att undersökningen är riktig. Jag intervjuade informanter från daghem, föreståndare och barnträdgårdslärare. Jag intervjuade rätt personer eftersom de hade den kunskap i ämnet och den kunskap jag behövde till undersökningen. Jag upplevde även att informanterna gav all den information de kunde i ämnet. Vissa hade mer erfarenhet än andra beroende på

hur länge de hade arbetat inom dagvården. Också utbildningen kunde ha påverkat hurdan information de gav men i det här fallet var informanternas svar ganska lika. Informanterna visste inte heller vem de andra informanterna var eftersom alla var från olika daghem. Sedan över till kontrollen av den externa validiteten. Jag intervjuade få informanter vilket betyder att man inte kan dra allmänna slutsatser. Det betyder att resultatet inte gäller för alla daghem. Det var inte heller meningen med min undersökning, utan att kartlägga vilka daghem som stött på missbruksproblemet och om de daghem jag undersökte visste hur man handlar när en sådan situation uppstår. Ett sätt att undersöka den externa validiteten är också att söka stöd i andra undersökningar. Det har gjorts få undersökningar om hur man på daghemmet kan göra för att stöda och hjälpa barnen, vilket kan göra det svårt att söka likheter i andra undersökningar.

7.3 Undersökningens utvecklingsmöjligheter

Många av daghemmen hade ingen erfarenhet av familjer med missbruksproblem och därför inte heller någon direkt plan för hur man ska gå tillväga. Min studie kan ge en överblick för hur man kan känna igen barnen och familjerna samt hur man kan göra ifall det uppstår en sådan situation.

En utvecklingsmöjlighet kunde vara att göra en liknande undersökning inom den finskspråkiga dagvården och sedan jämföra med den svenskspråkiga dagvården. För att kunna jämföra borde man även göra en större undersökning inom den svenskspråkiga dagvården med fler daghem än fyra. Beroende på vad resultatet sedan visar kan man utveckla arbetet med familjer med missbruksproblem inom dagvården.

En annan utvecklingsmöjlighet kunde vara att endast försöka få fram de daghem som har erfarenhet av alkohol- och narkotikamissbruk för att få reda på hur de gjorde i den situationen. Då måste man naturligtvis kontakta alla daghem.

KÄLLOR

Ackerman, Robert J. 1991. *Lapsuus lasin varjossa. Lapsi alkoholiperhessä. Opas vanhemmille, ammattikasvattajille ja hoitotyöntekijöille*. A-Klinikkasäätiö. 135 s.

Alasuutari, Maarit. 2010. *Suunniteltu lapsuus. Keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoitossa*. Tampere. 213 s.

Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd. 2004. *Familjer och missbruk. Om glömda barn och glömda föräldrar*. Upplaga 3. Visby: Books-on-demand. 128 s.

Bergström, Hans. 2007. *Missbruk, människor och relationer. Behandling genom professionella och privata nätverk*. Upplaga 6. Studentlitteratur. 284 s.

Black, Claudia. 1993. *Det ska aldrig få hända mig. Om barn till alkoholister*. Natur och kultur. S. 193.

Cohen, Elsie (red). 1997. *Barn och alkohol*. Sober Förlags AB. 115 s.

Eriksson, Esa & Arnkil Tom Erik. 2006. *Ta upp oron. En handbok i tidiga dialoger*. Stakes: Handböcker 64. 163 s.

Hansen, Frid A. 1995. *Barn i familjer med missbruksproblem*. Lund: Studentlitteratur. 115 s.

- Hellsten, Tommy. 2003. *Virtahepo olohuoneessa*. Helsinki: Kirjapaja Oy. 219 s.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Tammi oppimateriaalit. Kirjaryhmät Oy. 464 s. Upplaga 15.
- Holmberg, Tiina. 2003. *Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville*. Helsinki: Lasten keskus. 54 s.
- Holmila, Marja & Kantola, Janna. (Itäpuisto, Maritta) 2003. *Pullonkauloja*. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. 118 s.
- Hyytinen, Riitta. 2007. *Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 37. Helsinki. 208 s.
- Itäpuisto, Maritta. 2008. *Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi*. Helsinki: Kirjapaja. 142 s.
- Itäpuisto, Maritta. 2001. *Pullon varjosta valoon. Vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 22. 145 s.
- Jacobsen, Dag Ingvar. 2007. *Förståelse, beskrivning och förklaring. Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Studentlitteratur. 316 s.
- Kananoja, Aulikki; Lähteinen, Martti; Marjamäki, Pirjo; Laiho Kristiina; Sarvimäki, Pirjo; Karjalainen, Pekka & Seppänen, Marjaana. 2007. *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma Oy. 315 s.
- Saarto, Ari. 1990. *Lapsiperhe ja alkoholi. Opas vanhemmille ja ammattiauttajille*. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. 32 s.
- Stakes. Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården. 2005. *Grunderna för planen för småbarnsfostran*. Upplaga 2. 50 s.
- Taitto, Annikka. 2002. *Huomaa lapsi. Päihdeongelma perheessä*. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat.

Utoslahti, Kirsi & Peltoniemi, Teuvo. 2003. *Pikkuaikuisia. Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus – hankkeesta*. A-klinikkasäätiön raportti-sarja nro 42. 196 s.

Elektroniska källor

Barnavårdsföreningen i Finland r.f. Tillgänglig: www.bvif.fi. Hämtad 22.11.2010.

Finlex. *Barnskyddslagen*. 13.4.2007/417. Tillgänglig: www.finlex.fi . Hämtad 24.5.2009.

Leino, Anna. 2006. *Kasvatuskumppanuus päiväkodissa - vanhempien ja lastentarhanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia lapsikohtaisista hoito- ja kasvatussuunnitelmakeskusteluista*. Pro gradu. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, soveltavan kasvatustieteen laitos. Tillgänglig: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/sovel/pg/leino/>. Hämtad 26.9.2010.

Nationalencyklopedins ordbok. Sökord: missbruk. Tillgänglig: www.ne.se. Hämtad 21.3.2009.

Piironen, Tiina. 2006. *Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Kuunnelkaa- mitä- hanke 2006-2007*. Tillgänglig: www.kuunnelkaameita.fi. Hämtad 10.5.2009.

BILAGOR

Bilaga 1 Informerat samtycke

Bästa informant,

Informationen som samlas in kommer att användas i mitt arbete. Därför ber jag om tillåtelse att få använda den information som samlas in under intervjutillfället. Jag ber även om tillåtelse att få använda bandspelare under intervjutillfället, eftersom den individuella intervjun med varje informant kommer att bandas.

Vänligen,

Emma Ålgars

Yrkeshögskolan Arcada, Det sociala området

Tel. 040xxxxxxx

E-post: emma.algars@arcada.fi

Informantens tillåtelse till användningen av det insamlade materialet samt till användning av bandspelare

Datum

Informantens namnteckning samt namnförtydligande

Bilaga 2 Informationsblad åt daghemsföreståndaren

Bästa daghemsföreståndare,

Mitt namn är Emma Ålgars. Jag är 23 år och bor i Helsingfors. Jag är i slutet av mina studier i yrkeshögskolan Arcada och planerar att bli färdig socionom i december 2010.

Jag gör mitt examensarbete om barn i familjer med missbruksproblem. Syfte med min studie är att förstå vad det som barn innebär att leva i en familj med missbruksproblem och att se vilka konsekvenser det orsakar för barnet. Jag vill även få reda på vad man på daghem kan göra för att stöda barn samt deras föräldrar i familjer med missbruksproblem.

Jag använder mig av en kvalitativ datainsamlingsmetod. Jag kommer att göra individuella intervjuer med två föreståndare samt tre barntädgårdslärare, samtliga med socionomutbildning eller barntädgårdslärodbildning. Intervjuerna kommer att vara halvstrukturerade och indelade i olika teman. Intervjun är anonym och frivillig. Informanten har möjlighet att avbryta intervjun utan att ange orsak.

Jag kommer vid intervjutillfället att använda mig av bandspelare men kommer även att anteckna. Materialet kommer att bevaras på ett säkert ställe och kommer endast att finnas tillgängligt för mig och min handledare under den tiden jag skriver mitt arbete. Materialet kommer att förstöras då mitt examensarbete är godkänt.

Som handledare för mitt examensarbete fungerar Ingmar Sigfrids.

Vänligen,

Emma Ålgars

Handledare

Yrkeshögskolan Arcada, Det sociala området

Ingmar Sigfrids

Tel. 040xxxxxxx

Tel. 020xxxxxxx

E-post: emma.algars@arcada.fi

E-post: ingmar.sigfrids@arcada.fi

Bilaga 3 Informationsblad åt informanten

Bästa informant,

Mitt namn är Emma Ålgars. Jag är 23 år och bor i Helsingfors. Jag är i slutet av mina studier i yrkeshögskolan Arcada och planerar att bli färdig socionom i december 2010.

Jag gör mitt examensarbete om barn i familjer med missbruksproblem. Syftet med min studie är att förstå vad det som barn innebär att leva i en familj med missbruksproblem och att se vilka konsekvenser det har för barnet. Jag vill även få reda på hur man på daghem ser de här barnen samt hjälper dem och deras föräldrar.

Jag använder mig av en kvalitativ datainsamlingsmetod. Jag kommer att göra individuella intervjuer med två föreståndare samt tre barnträdgårdslärare, samtliga med socio-nomutbildning eller barnträdgårdsläro-utbildning. Intervjuerna kommer att vara halv-strukturerade och indelade i olika teman. Intervjun är anonym och frivillig. Informanten har möjlighet att avbryta intervjun utan att ange orsak.

Jag kommer vid intervjutillfället att använda mig av bandspelare men kommer även att anteckna. Materialet kommer att bevaras på ett säkert ställe och kommer endast att finnas tillgängligt för mig och min handledare under den tiden jag skriver mitt arbete. Materialet kommer att förstöras då mitt examensarbete är godkänt.

Som handledare för mitt examensarbete fungerar Ingmar Sigfrids.

Vänligen,

Emma Ålgars

Handledare

Yrkeshögskolan Arcada, Det sociala området

Ingmar Sigfrids

Tel. 040xxxxxxx

Tel. 020xxxxxxx

E-post: emma.algars@arcada.fi

E-post: ingmar.sigfrids@arcada.fi

Bilaga 4 Ansökan om forskningslov

Jag gör mitt examensarbete om barn i familjer med missbruksproblem. Syfte med min studie är att förstå vad det som barn innebär att leva i en familj med missbruksproblem och att se vilka konsekvenser det orsakar för barnet. Jag vill även få reda på vad man på daghem kan göra för att stöda barn samt deras föräldrar i familjer med missbruksproblem.

Jag använder mig av en kvalitativ datainsamlingsmetod. Jag kommer att göra individuella intervjuer med två föreståndare samt tre barnträdgårdslärare, samtliga med socio-nomutbildning eller barnträdgårdslärarytbildning. Jag väljer ut informanter bland Helsingfors svenska daghem. Intervjuerna kommer att vara halvstrukturerade och indelade i olika teman. Intervjun är anonym och frivillig. Informanten har möjlighet att avbryta intervjun utan att ange orsak.

Jag kommer vid intervjutillfället att använda mig av bandspelare men kommer även att anteckna. Materialet kommer att bevaras på ett säkert ställe och kommer endast att finnas tillgängligt för mig och min handledare, under den tiden jag skriver mitt arbete. Materialet kommer att förstöras då mitt examensarbete är godkänt.

Jag försöker genom att göra ett urval av daghem få fram de daghem där man stött på problem med föräldrarnas alkoholmissbruk eller narkotikamissbruk. Jag är medveten om att alla daghem inte har stött på narkotikamissbruk men har ändå valt att ta upp problemet för att få en bild av situationen.

Som handledare för mitt examensarbete fungerar Ingmar Sigfrids.

Vänligen,

Emma Ålgars

Handledare

Yrkeshögskolan Arcada, Det sociala området

Ingmar Sigfrids

Tel. 040xxxxxxx

Tel. 020xxxxxxx

E-post: emma.algars@arcada.fi

E-post: ingmar.sigfrids@arcada

Bilaga 5 Intervjuguide

Inledande frågor

- Arbetar Ni som föreståndare eller barnträdgårdslärare?
- Är Ni till utbildningen socionom eller barnträdgårdslärare?
- Hur länge har Ni arbetat på daghemmet?

Att identifiera och se

- Hur kommer det fram på daghemmet att det förekommer alkohol- eller narkotikamissbruk i ett barns hem?
- Har man på Ert daghem upptäckt eller misstänkt att ett barn kommer från en familj där antingen den ena föräldern eller båda har problem med alkoholmissbruk eller narkotikamissbruk?
- Hur ska man på daghemmet gå tillväga då man upptäcker att ett barn mår dåligt p.g.a. föräldrarnas missbruk?
- Hur ser man att ett barn mår dåligt p.g.a. föräldrarnas missbruk?
- Har ni sett roller, tecken eller annat beteende hos barnet som tyder på missbruksproblem i hemmet?

Att ge stöd och hjälp

- Har man på Ert daghem någon plan för hur man skall gå tillväga i en situation där barnet kommer från en familj med missbruksproblem?
- Har man på daghemmet kunskap i att kunna hänvisa föräldrarna vidare till vård och annat stöd?
 - Varifrån hämtar man den kunskapen?
- Hur kan ni hjälpa och stöda barnet?
- Hur får man ett barn i en familj med missbruksproblem mer delaktigt i dagisvardagen?
- Är föräldrar med missbruksproblem mindre delaktiga i dagisvardagen?

- Om de är mindre delaktiga, hur kan man då få dem mer delaktiga och involverade?